

פרק 11

תיבתה של סבתי

בטבורו של חדר המגורים ועל הקיר הצפוני נשען ארגזה של סבתי. ארגז עץ יפה, גובהו כגובהה של אחותי הקטנה ואורכו כקומתי. הגדולים קראו לו "תיבת הנדוניה" ואנו הקטנים קראנו לו "ארגז", אך לא זה העיקר. זהו הכלי היחיד שהשרה אווירה של מסתורין בביתנו. מלבד תכולת התיבה והביצים שבכד כל פריט ופריט בביתנו היה חשוף וגלוי לעיני כול. ביתנו היה פתוח וחשוף. אפילו שתי כניסותיו היו פתוחות כל שעות היום ורוב שעות הלילה. לפני השינה נעלה אמי את הכניסות וסגרה בבריחים, וטרם עלות השחר הדלתות הותרו ונפתחו.

התיבה לא הייתה גבוהה במיוחד ויכולתי לשבת עליה כשרגליי אינן נוגעות ברצפה. הישיבה עליה לא הייתה נוחה כי המכסה מקומר ומלא פיתוחי עץ שאינם מפנקים את ישבנו של היושב. התיבה הייתה סגורה ומסוגרת ומנעול קטן תלוי היה לה בצדה, מנעול צהוב שזרקה בו חלודה ושדוגמתו לא ראיתי. סבתי שמרה על המפתח הקטן של המנעול בקפדנות. הוא היה קשור בחוט עבה וחזק שהיה תלוי על צווארה והגיע עד חֲזָה. איני יודע משום מה אוהבות הסבתות להסתיר דברי ערך מתחת לבגדיהן. כשמכרה סבתי ביצים לסוחר שבא מן העיר והוא שלשל לידה את הגרושים המחוררים והיפים, שלחה יד אל חֲזָה והוציאה משם מעין שקית קטנה העשויה בד חזק (ולא משאריות סרבלו של אבי) וקשורה בחוט עבה. התיבה סבתי את הקשר, פתחה את השקית בכבוד ובהדרת קודש, ושלשלה לתוכה את הגרושים. עם נפילתו של הגרוש הראשון שמעתי צלצול, סימן שהגרושים מצויים באמתחתה והפדיון האחרון הוסיף לה גאוה וביטחון. סגרה סבתי את שקה, קשרה אותו קשר חזק, וגנזה אותו מתחת לבגדיה מעל לחזה. "הגרוש הלבן ליום השחור", לחשה סבתי ויישרה את בגדיה. אולי תשאלו: איך שומרים על אוצר כזה שלא יפול בהיסח הדעת? שאלתכם אינה במקומה. מה עושה האזור הרחב והחובק את מותניה של סבתי ומהדקן?

המנעול הקטן עורר את סקרנותנו, אנו הקטנים, ושיבש עלינו את דעתנו. התיבה הייתה מוקד להתעניינות. לא אחת זממו בני דודי לפרוץ את התיבה בהיעדרה של סבתי, במיוחד כשהלכה לנחם אבלים. תמיד איימתי על בני דודי שאחשוף את מעללם בפני סבתי ויבואו על עונשם. לא אחת הייתי מכשול בפני חורשי המזימות, לא מהיעדר סקרנות ורצון לזכות בחלק מהתכולה, אלא מפני שסבתי אהבתני וזיכתה אותי לא אחת ממעדני תיבתה, במיוחד לאחר שהייתי קורבן למעלליו של אחי הגדול. סבתי היא מקור המתיקה, ההגנה והסיפורים היפים.

עמדתי על המשמר ושמרתי על התיבה. נאמנותי לתיבה ולסבתי היא דבר ששכרו בצדו. את את שכרי קיבלתי מהקושרים – סטירות, בעיטות וצביטות. סבתי גרה בביתנו ולא בבתיים של דודי. בדבר זה התגאיתי ובני דודי קינאו בי, לא בגלל סבתי כי אם בזכות ארגזה הכבד והמלא. בן דודי אליאס האכזר לא זכה באהבתה מפני שתפסה אותו, לא אחת, מחקה את הליכתה בלעג. הוא היה מקור לפורענויות רבות שהמיטו קלון עליו ועל הוריו. סבתי כעסה עליו מאוד: "שיחנכו את הבן שלהם, שילמדוהו מוסר. בושות הוא מביא עלינו, ולכשיגדל אסונות ימיט על כולנו". כך נהגה סבתי לומר בפני אבי כשסרחו מעשיו של בן דודי.

תיבתה של סבתי הייתה הנעלם הגדול בביתנו. תהיתי על קנקנה ולא עמדתי על פשר תכולתה. תאמרו, מה סודה של תיבה המונחת לפנינו ומנעול קטן מפריד ביני לבין האמת? העסקתי את ראשי בדמיונות ולא הגעתי למסקנה. התיבה הצטרפה אל רשימת התהיות שבלבי שלא קיבלתי עליהן מענה ואת פֶּשֶׁן לא הבנתי. מה היו תהיותיו של ילד קטן כמוני הלומד בכיתה ד'? מתבייש

אני לומר, כי פוחד אני שמא תלעגו לי ותכנו אותי סכל. אם תבטיחו לא להתל ולא לקלס, אפצה פי ואומר.

בלילות הייתה אמי סרוחה על מצעה, "מפרקת"¹ את אצבעותיה ונאנחת עמוקות. דומני שזו תוצאה של המאמץ הרב שהשקיעה בעבודות הבית והרפת. בלילה לא נהגתי לשאול אותה על פשר אנחותיה ולחישותיה על-אף הצער הרב שהסבו לי. אמי הייתה לוחשת לעצמה ומדברת עם כוח נעלם, ונימת חוסר השלמה וטרוניה בלחישותיה.

"מה לך אמי, ומה מעציב אותך?" שאלתי. "הרי תמיד את הולכת לישון אחרי שאת נושאת תפילה, ובלילה האחרון לא הצטלבת ולא התפללת ואת משמיעה אנחות", שאלתי למחרת.

"נזכרתי באחיך הבכור שנפח את נשמתו בהיותו בן שבועיים".

"אבל זה לפני שנים רבות, אימא, ולא הספקת לטפל בו ואותך לא הכיר".

"נכון, בני, אבל גרמתי לו סבל נוראי".

"ומה סבל גרמת לו?"

"אחיך לא נטבל כנוצרי".

"ומה מעציבך, אימא? לו היה מחכה קמעא היה זוכה להטבלה".

"נכון, בני, ואני אשמה בכך".

"מדוע לא הטבלתם אותו?"

"העבודה הייתה רבה מאוד והזמן קצר ופנאי לא היה לנו. אביך היה טרוד כולו בעבודת השדה לשם הבטחת פרנסתנו ופרנסת דרי רפתנו. היה צריך לזרוע את החומס והפול, את העדשים והבָּקיה, את החיטה והשעורה, את הפֶּן־שִׁינָה והחֶלְבָּה. כשהייתי מעירה לו שיש להטביל את הילד, היה משיב לי: 'החיים לפניו, יא אום-גימיל, ארוקן את שק הזרעים ואתפנה לילד. מושיענו נטבל בהיותו בן ארבעים יום ולגימיל לא מלאו שבועיים. טרם ימלאו לו ארבעים יום, נלך אל הכנסייה והכומר יטבילו וחמישה גרושים נתרום לכנסייה'".

"ומה לזה ולצערך, אימא?"

"אחיך ג'מיל נפטר לפני שהוטבל".

"מה זה חשוב, אימא?"

"חשוב, חשוב, בני. תינוקות שלא זכו בטבילה, לא מגיעים לגן עדן".

"ולגיהנום הם כן מגיעים?"

"לא, בני, גם לגיהנום הם לא מגיעים".

- "ולאן מגיעה נשמתם?"

- "למקום הנמצא בין גן עדן למעלה ובין גיהנום למטה".

- "איני מבין, אימא".

- "נשמתו של ג'מיל הלכה אל מקום שבו נמצאים תינוקות רבים כמוהו שלא זכו להטבלה".

- "איזה מקום הוא זה, אימא?"

- "זהו מקום שבו מתקבצות נשמותיהם של תינוקות שלא הוטבלו. מכשירים את נשמותיהם

לפרק זמן בלתי-ידוע ומטהרים אותם. בתום הטיהור הוא מועלה אל מושב הצדיקים בגן עדן".

- "מדוע, אימא? אחי ג'מיל לא חטא ולא פשע. מה פשר הטיהור? ממה מטהרים אותו?"

- "כן, בני, אתה צודק בשאלתך. אין לי עליה מענה, וזה מה שמאציל צער ותוגה על הווייתו.

משום כך אני מיוסרת וכועסת על השוכן במרומים".

¹ הכוונה לתנועה שיוצרת "קָנָאקִים".

הדבר עורר בי כעס גדול וסירבתי להשלים עם מה שקרה. כעסתי על הכומר, המכיר את כל התחנות ולא עשה דבר. לו הייתי כומר הייתי מסכם עם המיילדת שתודיע לי על כל לידה, והייתי טובל כל ילוד באותו יום ומצילו מייסורים. מה עושים בילוד שמיד לאחר שיצא לאוויר העולם נפח את נשמתו והמיילדת אינה יכולה למסור זאת לכומר? איני יודע.

הכומר הוא רועה העדה, כך כינו אותו. בשכונתנו היו שני רועים: הכומר ורועה העדר. לא אחת ראיתי את רועה העדר של השכונה, על-אף היותו אכזר ובן בליעל, נושא על כתפיו עגל שזה עתה נולד במרעה. מדוע הכומר שלנו אינו תומך בילודים ואינו חש להטבילם?

גם על מושיענו כעסתי כעס רב. לו הכיר טוב את הפלאחים הנוצרים שבשכונתנו היה מבין לרוחם. הם עושים לילות כימים וחורף כקיץ כדי להבטיח פרנסה לילדיהם ולמשפחותיהם. באתנחתות שבין עונה לעונה ירפו מענייני האדמה ויתפנו לענייני השמים. מושיענו הקריב עצמו בייסורים רבים כדי להצילנו, ומדוע שכח את התינוקות, או שמא מציל הוא אך ורק את החוטאים? איני משוכנע מדברי אמי. את ישוע המשיח אני מכיר היטב. הקריב עצמו למען יציל את החוטאים מחטאם, ואת הלא-חוטאים יעניש, חלילה! אולי כן! הנזירה הסבירה לנו לא אחת שאנו נגועים בחטא הקדמון בעטיים של אבותינו. אני בגן עדן לא הייתי, וחווה אין לי, ומעץ הדעת לא אכלתי. אכלתי (בגנבה) מעץ התאנים של אבו-שאקר, וּשְׁהָדִי במרומים שאבו-שאקר טיהר את נשמתו בייסורים הרבים שהסב לי. פשעתי וטהרתי. גנבתי ונענשתי, והכול עלי אדמות ולא בשמים. כדי לרצות את היושב במרומים, התוודיתי בפני הכומר שלנו. הוא הטיל עלי עונש וכיפר עליי, ולמחרת נטלתי את הקורבן הקדוש, והייתי בר ונקי כמלאכים. איני מאמין שהיושב במרומים מסכים שייסרו תינוקות. מי ייתן ואוכל לראות מקום זה.

סטיתי מעניינה של תיבת הנדוניה של סבתי שעוררה בי תהיות וניחושים. שנאתי דברים נסתרים המרתקים את מחשבותי ואינם מניחים לי (לפעמים) לחשוב על דברים אחרים. אולי אני עדיין קטן, ולכשאגדל אעמוד על פשרם של הדברים הנעלמים והנסתרים ממני.

בן דודי אליאס האכזר נהג תקיפות בתיבתה של סבתי אך העלה חרס בידיו. אכזריותו וגסות רוחו לא ידעו גבול, אך בפני תיבתה המבוצרת של סבתי נכנע, בגלל המנעול הצהוב. עם כלבים וחתולים הצליח, ולא יאה לתאר את הזוועות. לא אפרט איך ביתר ואיך שחט. אכזריותו לא הופנתה רק כלפי בעלי חיים חלשים. היא פשטה צורה ולבשה צורה אחרת. כשרב עם ילד, גם אם היה גדול ממנו בשנה, לא הסתפק בסטירות, בבעיטות ובאגרופים; התרחק מיריבו, חפץ אבנים ויידה אותו ביריבו. צעקתו של היריב הייתה מגיעה עד לב השמים, ואם בראשו פגעה, נשארה צלקת לעולמים. לא הייתה דרכי להתאכזר ולא ללעוג, אך אל נא יעלה על דעתכם שהייתי ללא רבב. ניסיתי גם אני לבלוט בקרב פרחי השכונה והדבר לא עלה יפה ונתפסתי בקלקלתי, והתוצאות ידועות לכם. שנאתי אכזריות ואהבתי את סבתי, שהייתה בעיניי מקור האהבה והעדינות, לא פחות מאמי ומאחותי הקטנה.

באחד הימים נמצאתי לבד עם סבתי והימים לקראת הפסחא. סבתי מנקה ומסדרת, ואת קומקום הקפה המר ממרקת. גאתה סקרנותי, ואזרתי אומץ והצעתי לה שתנקה את תיבתה ואני אהיה לה לעזר. סבתי נעתרה להצעתי. חתמה את כניסות הבית, שלחה את ידה אל חזה, הוציאה את המפתח, השחילה בחור המנעול, ולבי מרקד ומקפץ בתוכי משמחה. הסירה את המנעול הקטן והפקידה אותו מתחת לאזורה הרחב. בתנועה איטית הסיטה את המכסה המקומר והשעינה אותו אל הקיר. עומד אני במרחק-מה כדרישתה של סבתי. עיני יוצאות מחוריהן, כי הנה התיבה וכל תכולתה חשופות בפניי, ובפניי בלבד. סבתי מוציאה את התכולה פריט-פריט, מנערת אותו מאבק ומנקה אותו במטלית ושמה הצדה על המחצלת שפרשה: צנצנת זכוכית גדולה שהכילה דבש

דבורים שאת מחירה שילמה לבדווי טבין ותקילין; צנצנת גדולה ובה סדורים חריצי גבינה לבנה, שקיבלה מתנה משותפנו בעדר; שלוש צנצנות שהכילו חמוצים למיניהם. דברי פרשנות היא מספקת לי על כל פריט. תמו הצנצנות והתחילו הקופסאות: קופסה אחת מעוטרת בציור הכילה חלווה פריכה שאחת לשנה היינו טועמים. השעה אינה כשרה ללמדכם איך יאה לה לחלווה להיות נאכלת. מפוררים, מפזרים אל תוכה של פת קימורית רקיקה, ועוטפים את התכולה. אל תשלחו אל פיכם! התאזרו בסבלנות ותנו לפת הרכה להתייבש קמעא ולהיות פריכה, ורק אז תדעו את טעמו של גן עדן. קופסה שנייה הכילה תפזורת תה. סבתי הסירה את המכסה לעמוד על התכולה וכמותה, וריח התה נודף ומעדן את נשמת. קופסה שלישית הכילה קוביות סוכר לבן, שבשעת רצון הייתה סבתי מנדבת לי אחת מהן אל פי והייתי מוצץ ולועס, כי מתפוררת היא ונמסה בתוך הפה מהר. בביתנו השתמשנו בסוג אחר של סוכר, שצבעו חום ואין טעמו כסוכרה של התיבה.

קופסה גדולה נותרה בתיבה. לפני ששלחה את שתי ידיה אל הקופסה הביטה בי וחיוך קל נסוד על דל שפתיה וכאילו אומרת היא לי: "יא מסכן, ראית את כל המעדנים ולא טעמת". סבתי הוציאה את הקופסה הגדולה והניחה אותה על המחצלת. הסיטה את המכסה והנה עולם ומלואו גנוז בתוכה: סוגים רבים של סוכריות – ערומות, עטופות, ירוקות ולבנות. הושיטה לי סבתי סוכריה עטופה וביד זריזה הפשטתיה והנה בידי סוכריה שכדוגמתה לא ראיתי מעודי.

"טעם, בני, טעם, סוכריה כזו לא טעמת מעודך. מדמשק היא, ואביך הביאה בנסיעתו האחרונה. אכול, בני, אכול. ילד טוב אתה". כך אמרה לי סבתי ועיניה עוקבות אחרי תנועות ידי והחיוך האוהב על פניה. הסוכרייה בפי ולא מצצתיה, כי ראו עיני דברים מוזרים בתוך התיבה.

סיימה סבתי להוציא את כל המטעמים ושלל המעדנים ועמדה מול תיבתה בעיניים בוהות. חיוכה נטש אותה ועיניה קפאו ולא הנידה עפעף. את ידה לא שלחה אל התיבה וממנה לא סרה. עמדה לה בדומייה ובארשת קודרת שלא כמנהגה. המחזה העיב על שמחתי ופניתי אליה בשאלה:

"מה לך, סבתי, הקרה לך דבר-מה? מה זה בתחתית התיבה?"

"שום דבר, בני, שום דבר מיוחד. אלה הם בגדים".

"ומדוע אינך לובשת אותם אפילו בחג?"

"בגדי המוות שלי הם ובמותי אלבשם".

סבתי מוציאה אותם פריט אחר פריט ובהדרת קודש. היו יפים להפליא. הייתה מאמצתם אל לבה ועיניה בתקרה, מבריקות. נושכת את שפתה התחתונה וכאילו מתאמצת היא שלא לבכות. תוך זמן קצר היא מתאוששת, לא לפני שהיא מסתכלת אליי כשחיוך עצוב נסוד על פניה, ומנערת את בגדי המוות ואת התכריכים ואומרת בלחש: "שלא תרכלנה השונאות במותי. אלמנתו של פלאח גאה אני ואמו של החזק והנאמן בפלאחים. אמו של אביך, אבו-גימיל, פרש התכולה".

היא החזירה למקום את תכולתו של הארגז, הוא תיבת הנדוניה. הפנתה את גבה אליי ונאלמה שנית. אני, הסוכרייה בפי כמות שהיא, הפניתי את מבטי אל הרצפה בעיניים קפואות, ואחר-כך פניתי אל סבתי, קרבתי אליה ונישקתי את ידה. היא אימצה אותי אל אזורה השחור והרחב, ידיה חיבקו את ראשי, ודמעה חמה צנחה מעל קמטי לחייה אל ראשי המגולח. דמעות זלגו מעיני והרטיבו את אזורה. נזכרתי בדברי הנזירה שהדמעות והייסורים מטהרים את נפש האדם ומביאים אותו לגן עדן.